

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ МАНІПУЛЯТИВНОГО ПЕРЕКЛАДУ У МЕДІЙНОМУ ПРОСТОРІ

Юлія Крилова-Грек

doca123@ukr.net

Державний університет телекомунікацій, Україна

Received April 14, 2017; Revised June 5, 2017; Accepted June 17, 2017

Анотація. У статті розглянуто маніпулятивний переклад як одну з технологій контролю над свідомістю реципієнтів. Ми зазначаємо, що такий переклад є допоміжним засобом впливу на аудиторію, яка є споживачем єдиного інформаційного поля, яке характеризується мовною, національною та територіальною належністю. У праці проаналізовано переклади, що стосуються основних політичних новин у світі та в Україні. Автором було проаналізовано вітчизняні та зарубіжні інформаційні повідомлення. Шляхом наукового аналізу ми зіставили першоджерела та перекладені версії однієї й тієї самої новини, що дало змогу зробити висновок, що маніпулятивний переклад здійснюється за допомогою певних прийомів. Автор виокремила п'ять прийомів маніпулятивного перекладу. Наведено приклади їхнього вживання та показано, як маніпулятивний переклад викривляє вихідну інформацію. У статті також окреслено роль семантичних одиниць у перекладі, зокрема як заміна семантичної одиниці на синонімічну, але з відмінним центральним ключовим словом цього семантичного поля, дає змогу «майстерно» маніпулювати вихідною інформацією. У роботі продемонстровано, що прийоми перекладацьких маніпуляцій в медіапросторі є потужним інструментом пропаганди.

Ключові слова: маніпулятивний переклад, свідомість аудиторії, новини, медіа, прийоми маніпуляції.

Krylova-Grek, Yulia. Psycholinguistic Aspects of Manipulative Translation in Media.

Abstract. This article covers the issue of manipulative translation as one of the techniques to control the consciousness of the audience. The author indicates that such a type of translation is a supplement tool for influencing the people who are consumers of common media space characterized by the common language, national and territorial belonging. In the article, the text translation concerning the current political issues and news which took place in the world and in Ukraine, are analyzed. Among the main sources were national and international news reports. Using scientific analysis the original source and its translation variants were compared. As a result, the author drew a conclusion that for the manipulative translation the same techniques are used, five of them being viewed as techniques of manipulative translation. The examples of their implementation show how the manipulative translation misrepresents the source information. Our understanding is that the manipulative translation in combination with other manipulation techniques works as savvy propaganda.

Keywords: manipulative translation, consciousness of the audience, news, media, manipulation techniques.

1. Вступ

Процеси глобалізації впливають на розвиток людства загалом, і мова в цих процесах не є винятком. Розвиток мови прийнято порівнювати з живим організмом, якому притаманні зміни і на рівні лексики, і на рівні смислів:

семантичні одиниці наповнюються новими сенсами, змінюються поля їх значень; в залежності від контексту, вони змінюють свою функціональну роль. Сучасна мова поповнюється новими семантичними одиницями, що переходять із інших мов, зберігаючи або змінюючи свої семантичні поля.

Сучасні медіа постійно мають справу з перетіканням інформації з однієї мови в іншу шляхом перекладу. У цьому контексті потрібно зауважити, що сьогодні питання перекладу давно вийшло за межі лінгвістичної компетенції і більш валідні результати можна отримати аналізуючи питання перекладу в міжгалузевому полі. У цій роботі увагу зосереджено на питаннях, пов'язаних із відповідною передачею сенсу при перекладі та впливом медійної інформації на свідомість.

У розрізі політичної комунікації переклад нерідко використовують як механізм впливу на свідомість аудиторії, яка перебуває під дією певного інформаційного поля. У контексті сучасних подій це питання набуло особистої актуальності. Аналіз психолінгвістичних особливостей функціонування маніпулятивного перекладу є одним із засобів медіаосвіти, завдання якої полягає у забезпеченні протидії інформаційно-комунікаційному впливу на населення своєї країни. Більш того, розгляд цього питання має важливе практичне значення, оскільки вчасне виявлення та відповідь на подібні маніпулятивні переклади – одна з умов інформаційної безпеки країни, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Аналіз літературних джерел показав, що наукові дослідження, присвячені пов'язаним із політичним дискурсом або роботою медіа питанням, здійснювались на матеріалах репрезентованих однією мовою. Наприклад, висвітлювалися проблеми, пов'язані із соціальною комунікацією (О. Т. Барішполець, В. П. Конецька, Р. Димблбі і Г. Бертон), особливістю функціонування масової комунікації та її вплив на особистість (О. В. Волошенко, О. С. Хоменок, Т. В. Іванова, Л. М. Кульчинська). У межах філологічних наук здійснювались дослідження медіатексту в політичній комунікації (Кіуру К. В.) та мовної маніпуляції (Кучеренко К. В.). Зв'язок мови з соціальним контекстом і свідомістю аналізували в працях Ю. Н. Караулов, Н. В. Уфимцева, Є. Ф. Тарасов та ін. Дослідженню комунікативної діяльності особистості, функціонального призначення мови та мовлення присвячені праці Л. С. Виготського і С. Л. Рубінштейна; питанням вираження сенсу через мову займалися І. О. Зимня, Т. М. Дрідзе, Є. Ф. Тарасов, Ю. О. Сорокін, О. М. Шахнарович та ін. У психології дослідження стосовно репутації особистості у соціально-політичній комунікації виконували О. Ю. Трубецької, О. Б. Перелигіна, рекламну комунікацію вивчали В. П. Белянін, О. М. Лебедєв. У той же час питання порівняльного аналізу вихідної та перекладеної інформації з вираженим політичним відтінком не розглядали в працях вітчизняні та зарубіжні дослідники.

Відтак, аналіз літературних джерел показав, що з погляду психолінгвістики, переклад як засіб маніпуляції в сучасному інформаційному

просторі спеціально не вивчали сучасні науковці, що й зумовило тему нашого дослідження.

2. Методи дослідження

Оскільки мета нашого дослідження – вивчення прийомів маніпуляції свідомістю через медіапростір за допомогою перекладу, то для вивчення питання ми використовували такі загальнонаукові методи: збір даних, вивчення праць суміжних дисциплін за темою дослідження, контент-аналіз відібраного матеріалу, інтент-аналіз вихідного та перекладеного текстів, порівняльний аналіз кількох інформаційних джерел. Зазначені методи розроблені, апробовані і дають змогу одержати валідні дані.

Для дослідження було обрано тексти з вітчизняних та зарубіжних видань. Ми аналізували спосіб репрезентації події в перекладеному варіанті та порівнювали з першоджерелом. Психолінгвістичний підхід дав змогу надати оцінку інтенціям, засобам і технікам, що використовують у маніпулятивному перекладі, та виокремити прийоми маніпулятивного перекладу.

3. Процедура дослідження

У дослідженні автором запропоновано поняття «маніпулятивного перекладу», що означає переклад, зумовлений соціально-політичним контекстом, який призводить до свідомого невідповідного розшифрування кодів іншої мови та навмисного викривлення змісту, в результаті чого відбувається зміна чуттєво-інтуїтивного відображення вихідної реальності та підміна вихідної інформації.

Психолінгвістичний аналіз перекладу передбачає комплексний аналіз змісту тексту, розглядає види контекстів закладені в ньому, аналізує інтенцію вихідного тексту та залучає процеси обрання відповідного варіанту перекладу (Крилова-Грек, 2007).

Підаючи обрані тексти ретельному контент-аналізу та порівнюючи смисли, за допомогою інтент-аналізу досліджено, які техніки маніпуляції використовуються при перекладі, а потім – на підставі порівняння смислових відтінків оригіналу та перекладу – особливу увагу зосереджено на виокремлених прийомах маніпулятивного перекладу, проаналізованих на прикладах з інформаційних медійних джерел. Дослідження показало, як саме маніпулятивний переклад спотворює інформаційну картину світу, формуючи таким чином хибні уявлення про реальність у аудиторії, що потрапляє під дію такого інформаційного простору.

Ми розглядали ситуації, в яких переклад використовували в політичних цілях, як механізм впливу на свідомість. Зазначений механізм дає змогу маніпулювати уявленнями про подію, балансує на відмінностях різних мов та висвітлювати факт, посилаючись на респектабельне іноземне джерело. Спекуляція на неточностях перекладу перетворилась на засіб перекручування смислів, оскільки система понять, слів (імен), через які людина сприймає світ та суспільство, є найголовнішим засобом підкорення (С. Кара-Мурза, 2007).

4. Обговорення результатів

Існує думка, що будь який медіа-продукт – це сконструйована реальність, яка відбиває не реальний світ, а деякі відібрані та суб'єктивні уявлення про нього, і, як сказав канадський соціолог Гарольд Інніс, усі медіа не об'єктивні через те, що переслідують цілі контролю простору та часу (Tremblay, 2014).

Серед загальних технік маніпуляцій, які застосовуються при перекладі виокремлюємо покликання на авторитетні іноземні джерела та покликання на автора, який є «неупередженим експертом».

Що стосується маніпулятивного перекладу, то при роботі з першоджерелом перекладач або медіа-фахівець працює, перш за все, зі смислами та їх корекцією, у відповідності до поставлених завдань. Нами було виокремлено такі прийоми маніпулятивного перекладу:

1. *Навмисне додавання або упуцнення семантичних одиниць або частин повідомлення.*

До прикладу наведемо уривок з інформаційного повідомлення видання Forbes, представлене агентством новин «Новостное агентство Харьков». Під час перекладу було проігноровано фразу, що загалом суттєво вплинуло на зміст висловлювання.

Оригінал виглядає так:

“Bad behavior by Putin to be sure, and unjustified. But no one has clean hands, least of all the U.S., which bombs, invades, occupies, and divides other nations as it sees fit without concern for other nations’ interests, international law dictates, or likely consequences”.

Наведене означає, що ніхто, в тому числі США, не має незаплямованої репутації (Doug Vandow, 2016). Водночас, на сторінці видавництва ми читаємо таке: *«Особенно испачканы руки у США, которые бомбят, вторгаются и разделяют другие страны так, как считают удобным, совершенно не учитывая интересы этих стран и нормы международного права»*, що абсолютно не відповідає змісту вихідного висловлювання (Forbes: *Украине пора перестать*, 2016). Як бачимо, упуцнення частини фрази *“but no one has clean hands”* докорінно змінило сенс тексту і перетворилося на маніпулятивно-оцінне судження.

2. *Зміна одних семантичних одиниць на синонімічні, які мають відмінне семантичне поле та викривляють зміст першоджерела.*

Ці переклади є доволі поширеними, тому що такі маніпуляції завжди легше пояснити звичайним мовним непорозумінням. Наприклад, після інциденту зі знищенням російського військового літака СУ-24 над територією Туреччини, президент Ердоган скерував листа російській стороні, переклад якого був розміщений на сайті МЗС Росії (Кремль изменил цитату, 2016).

Переклад відрізнявся від тексту вихідної мови лише однією семантичною одиницею «вибачте», але це настільки змінило тон та зміст повідомлення, що речнику турецького президента Ібрахіму Каліну довелося зробити уточнення та зазначити, що президент Туреччини не вибачався, а лише висловив

співчуття родичам загиблого та висловив сподівання на продовження дружніх стосунків (From Berezovsky to Erdogan, 2017).

Вихідний текст у перекладі на англійську звучав так: “*I say do not feel offended*”, що означає «*Прошу не ображатися*», що має зовсім інше значення на відміну від “Excuse us” чи “I’m sorry”.

Прикладом може слугувати також і так званий договір Вайтангі, підписаний між племенами маорі та британською короною у 1840 році. Різниця між англійським варіантом та перекладом на мову маорі полягала у відмінності лише кількох слів, унаслідок чого зміст набув іншого значення. У тексті на мові майорі сказано, що місцеві жителі погоджуються з перебуванням підданих королеви на острові в обмін на захист з боку імперії.

Доленосними для розвитку майбутніх стосунків між аборигенами та колоністами стали семантичні одиниці, що виражали ідеї суверенітету та незалежності.

У англійському варіанті договору зазначено: “*give absolutely to the Queen of England forever the complete sovereignty over their land*”. Термін маорською “*kāwanatanga*” (governorship) був використаний у значенні «повна незалежність». Фахівці вважають, що доречніше було б вжити семантичну одиницю “*mana*”, яка означає «влада», «авторитет» та були зрозумілими для маорі, оскільки на той час маорі не мали поняття про державний суверенітет і, як вважають дослідники цього питання, не зовсім розуміли зміст документа який підписували (Paul Meredith, Rawinia Higgins *Kāwanatanga*, 2017).

Фактично вживання синонімічної семантичної одиниці з іншим центральним ключовим словом у конкретному семантичному полі перетворило острів на британську колонію.

3. *Зміна послідовності подачі інформаційного повідомлення у першоджерелі.*

При наданні інформації таким чином порушується єдність змістового поля, причинно-наслідковий зв'язок, у результаті в ефір потрапляє інформаційний колаж, який хоч і виглядає як цілісний фрагмент, в дійсності є сукупністю, що використовується для формування певного уявлення про подію.

На практиці трапляються ситуації, коли в одному інформаційному повідомленні застосовано кілька прийомів маніпулятивного перекладу. Наприклад, переклад «РІА Новости» інформаційного повідомлення FT Tony Barber від 2 червня 2015 року стосовно призначення М. Саакашвілі на посаду губернатора Одеської області, вихідне повідомлення виглядало так: “*Odessa appointment raises questions over Poroshenko’s judgement*”, але в перекладі отримало такий вигляд: «*Назначение обладающего сомнительной репутацией Михаила Саакашвили губернатором Одесской области ставит под сомнение здравомыслие президента Украины Петра Порошенко, а само политическое решение может стать началом больших проблем, считает Тони Барбер, обозреватель Financial Times*». Семантична одиниця “*judgement*” (розсудливість, думка) має семантичне ядро, що в цьому контексті істотно

відрізняється від «здравомыслия» (здоровий глузд) (Tony Barber, 2015; Николай Лазаренко, 2015).

Фразу “*Russian-backed separatism in the Donbass region*”, було поставлено в іншу частину тексту і, вона звучить так: «Порошенко назначил Саакашвили, чтобы тот помог осуществлять борьбу с тремя вызовами, которые в данный момент стоят перед Украиной, – *экономический коллапс, институциональная коррупция и борьба с ополченцами Донбасса*», в якому випущена інформація про «сепаратистів Донбасу, за якими стоїть Росія» (Tony Barber, 2015; Николай Лазаренко, 2015).

Повідомлення завершує фраза, узята з середини вихідного тексту, яка також піддалася змінам шляхом упущення частини інформації: «*Также Барбер указывает на стратегическую важность Одесской области, расположенной между Крымом, отошедшим к России по итогам референдума в 2014 году, и Приднестровской Молдавской Республикой*» замість “*One should also keep in mind the strategic importance of the Odessa region, located between Crimea – annexed last year by Russia – and the Russian-supported region of Transnistria in Moldova*”, де фраза “*Crimea annexed last year by Russia*” («Крим анексований в минулому році Росією») була викреслена із контексту (Tony Barber, 2015; Николай Лазаренко, 2015).

Як бачимо, в одному інформаційному повідомленні можуть бути поєднані кілька прийомів маніпулятивного перекладу.

4. *Ігнорування відповідності передачі сенсу при перекладі безеквівалентної лексики (фразеологічні звороти, ідіоми тощо).*

Навмисний переклад фразеологічної одиниці як словосполучення призводить не тільки до помилок у перекладі, але й призводить до втрати змістового навантаження та викривляє думку в цілому. Подана таким чином інформація відповідає заздалегідь поставленим завданням. Наприклад, подати події в непривабливому світлі, підкреслити загрозу або висвітлити ситуацію у вирашному світлі. Прикладом може слугувати ідіома “*tough cookie*”, яку Дональд Трамп сказав про В.Путіна в інтерв’ю, яке він дав виданню “*Fox News Channel*” (Jon Snow, 2017). Дослівний переклад ідіоми «тверде печиво» замаяорів в більшості назв українських ЗМІ, виставляючи президента недружньої нам держави у непривабливому вигляді. У той же час російські ЗМІ з гордістю надали більш відповідний переклад «крепкий орешек» (Трамп назвав Путіна, 2017; Мария Бондаренко, 2017).

5. *Прийом «вільної суб’єктивної трактовки», коли перекладач переформулює вихідне повідомлення відповідно до поставлених завдань.*

Така ситуація чітко прослідковується при перекладі промови Джо Байдена, яку він виголосив 9 грудня з трибуни Верховної Ради. Переклад російського інтернет видання «*Expert Online*» виглядає так: «В мире нет ни одной другой страны, где коррупция процветает так, как в Украине» (Вице-президент США, 2015). Вихідний текст не містить потрібної інформації і звучить як “*But I can tell you, you cannot name me a single democracy in the world where the cancer of corruption is prevalent*”. Українською це звучить: «*Я хочу сказати, що ви не зможете назвати жодної демократичної країни, у якій процвітає корупція*». Як бачимо, в тексті не міститься ніяких прямих посилань на Україну (Remarks by

Vice President, 2015). Важливо відзначити, що у оригінальному повідомленні акцент робиться на слові “democracy” (демократія), водночас в україномовному перекладі наголошується на зв’язці «корупція-Україна».

Висновки

Отже, нами було виокремлено п’ять прийомів маніпулятивного перекладу:

1) навмисне додавання або упущення семантичних одиниць або частин повідомлення; 2) зміна одних семантичних одиниць на синонімічні, які мають відмінне семантичне поле та викривляють зміст першоджерела; 3) зміна послідовності подачі інформаційного повідомлення у першоджерелі; 4) ігнорування відповідності передачі сенсу при перекладі безеквівалентної лексики (фразеологічні звороти, ідіоми тощо); 5) прийом вільної суб’єктивної трактовки.

Вищезазначені прийоми маніпулятивного перекладу працюють у тандемі із загальними прийомами і техніками маніпуляції та в сукупності створюють враження достовірності та вагомості інформації на яку посилаються медіа. Оскільки більшість учасників інформаційного поля обмежена мовними бар’єрами, браком часу для аналізу різних джерел або низьким рівнем критичного мислення, то, на нашу думку, що така форма подання інформації може справляти істотний сугестивний вплив на реципієнта.

Література

References

1. Крилова-Грек Ю. М. Психолінгвістичні особливості перекладу семантичних одиниць: Дис.... канд. психол. наук: 19.00.01. Київ, 2007.
Krylova-Grek, Y.M. (2007). Psycholinguistychni osoblyvosti pereklady semantychnyh odynyts [The psycholinguistic peculiarities of semantic units]. Ph.D. dissertation. Kyiv.
2. Кара-Мурза С. Г. (2007), Манипуляция сознанием. М.: Эксмо, 2007.
Kara-Murza, S. G. (2007). Manipuliaciya Soznaniam [Consciousness Manipulation]. Moscow: Eksmo.
3. Шмелев И. В. Историческая ретроспектива договора Вайтанги // Вопросы современной юриспруденции: Сб. ст. по матер. V междунар. науч.-практ. конф. № 5. Новосибирск: СибАК, 2011. Режим доступа: <https://sibac.info/conf/law/v/37958>.
Shmelov, I.V. (2011). Istoricheskaya retrospektiva dogovora Waitangi [The historical retrospective of Waitangi treaty]. *Voprosy Sovremennoy Yurysprudentsyy. Conference Proceedings*, 5. Retrieved from: <https://sibac.info/conf/law/v/37958>.
4. Tremblay, G. (2014). From Marshall McLuhan to Harold Innis, or From the global village to the world empire. *Canadian Journal of Communication*, 37(4).

Sources

1. Вице-президент США назвал Украину самой коррумпированной страной в мире. (2015, Апрель 11). Expert Online Vice-prezident ssha nazval ukrainu samoi korrumpirovannoi stranoi v mire. (2015, April 11). Retrieved from: <http://expert.ru/2015/12/8/vitse-prezident-ssha-nazval-ukrainu-samoj-korrumpirovannoj-stranoj-v-mire/>
2. Forbes: Украине пора перестать строить из себя принцессу, ожидающую рыцаря. (2016, Март 27). Новостное агентство Харьков.

- Forbes: Ukraine pora perestat stroit iz sebya princessu, ozhidayushhuyu rycarya. (2016, Mart 27). Novostnoe agentstvo Kharkov. Retrieved from: <https://nahnews.org/657737-forbes-ukraine-pora-perestat-stroit-princessu-v-ozhidanii-rycarya-na-belom-kone>.
3. Николай Лазаренко (2015, Червень 2). FT: назначение Саакашвили – начало больших проблем Порошенко.
Nikolai Lazarenko (2015, June 2). FT: naznachenie saakashvili – nachalo bolshix problem poroshenko. Retrieved from: <https://ria.ru/world/20150602/1067801366.html>
 4. Трамп назвав Путіна “твердим печивом”. (2017, Березень 19). ЦензорНет.
Trump nazvav Putina “tverdym pechyvom”. (2017, Berezen’ 19). TsenzorNet Retrieved from: http://ua.censor.net.ua/news/43_2556/trump_nazvav_putina_tverdym_pechyvom.
 5. Мария Бондаренко (2017, Март 19). Трамп назвал Путина «крепким орешком».
Mariya Bondarenko (2017, Mart 19). Trump nazval putina «krepkim oreshkom». Retrieved from: <http://www.rbc.ru/society/19/03/2017/58cde8f49a794717c2202ef4>
 6. “Уточнение перевода”: Кремль изменил цитату из письма Эрдогана к Путину. (2016, Червень 28). Інформаційна агенція УНІАН.
 7. “Utochnenie perevoda”: Kreml izmenil citatu iz pisma erdogana k putinu. (2016, Cherven’ 28). Informatsiyna ahentsiya UNIAN. Retrieved from: <https://www.unian.net/world/1390007-kreml-izmenil-tsitatu-iz-pisma-erdogana-k-putinu.html>.
 8. Doug Bandow (2016, March 25) Busted Fantasies In Kiev: America And Europe Won’t Save Ukrainian Maiden In Distress. *Forbes*. Retrieved from: <https://www.forbes.com/sites/dougbandow/2016/03/25/busted-fantasies-in-kiev-america-and-europe-wont-save-the-ukrainian-maiden-in-distress/3/#4243b00e6166>
 9. From Berezovsky to Erdogan: who and what were apologizing for Putin. (2017, February 7). *FreeNews English*. Retrieved from: <http://freenews-en.tk/2017/02/07/from-berezovsky-to-erdogan-who-and-what-were-apologizing-for-putin/>
 10. Jon Snow [The Viral Network]. (2017, March 19). Trump: “Putin Is One Tough Cookie” (19.03.2017). Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=g1VY2afl_d4
 11. Paul Meredith, Rawinia Higgins Kāwanatanga. Māori engagement with the state / Paul Meredith, Rawinia Higgins Kāwanatanga. Retrieved from: <http://www.teara.govt.nz/en/kawanatanga-maori-engagement-with-the-state/page-1#2>
 12. Remarks by Vice President Joe Biden to The Ukrainian Rada. (2015, December 9). The White House, Office of the Vice President. Retrieved from: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/12/09/remarks-vice-president-joe-biden-ukrainian-rada>.
 13. Tony Barber (2015, June 2). Odessa appointment raises questions over Poroshenko’s judgement. *Financial Times*. Retrieved from: <https://www.ft.com/content/1751c125-d923-3755-88e7-c5378a952578>